



שיחה לפרשת השבוע · פרשת בראשית

בראשית: מגיד מראשית אחרית

שיחה בפרשת בראשית: מה שנגנז בששת ימי המעשה, ומה הוא אומר לנו על הימים שאנו עומדים בהם ועל אחרית הימים.

בכל שנה, כשאנו חוזרים אל פרשת בראשית, נדמה שאנו חוזרים אל ההתחלה. אבל הנביא מלמד שההתחלה אינה רק מה שהיה: "מגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשו" (ישעיה מו, י). בתוך הפסוקים הראשונים של התורה כבר כתוב הסוף, ומי שרוצה להבין את מה שעובר על עם ישראל בימינו, ימצא את המפתח בפרשה הזאת.

כל הארץ של הקב"ה היא

רש"י פותח את פירושו על התורה בדברי רבי יצחק, ששאל מדוע לא פתחה התורה במצווה הראשונה שנצטוו בה ישראל, "החודש הזה לכם", אלא בסיפור הבריאה. והתשובה:

"משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו"

רש"י, בראשית א, א

אלפי שנים לפני הכותרות של ימינו, התורה כבר ידעה מה יאמרו לנו. אותה טענה בדיוק, "לסטים אתם", נשמעת היום בבירות העולם, בכלי התקשורת ובכיכרות. והתשובה לא נכתבה בספר היסטוריה ולא בהסכם מדיני. היא נכתבה בפסוק הראשון של התורה: "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ". מי שברא הוא שנתן, וזכותנו על הארץ אינה תלויה בהסכמת האומות.

ויש כאן עומק נוסף. הטענה של האומות מתחזקת דווקא כשישראל עצמם שוכחים את ה"בראשית". כשמדברים על הארץ רק בלשון של כוח, ביטחון וזכויות, הוויכוח נשאר במקום שבו האומות רבות מאיתנו. כשחוזרים לומר "כל הארץ של הקב"ה היא", הוויכוח עובר למקום שאין עליו ערעור.

הצמצום: החושך שקודם לאור

האר"י הקדוש פותח את ספר עץ חיים בסוד הבריאה: "דע כי טרם שנאצלו הנאצלים ונבראו הנבראים, היה אור עליון פשוט ממלא כל המציאות", ולא היה מקום לשום נברא. כדי שיהיה עולם, "צמצם את עצמו" אין סוף ברוך הוא, ופינה מקום שבתוכו נאצלו ונבראו כל העולמות (עץ חיים, שער א, ענף ב). וטעם הבריאה כולה מבואר שם: "ליקרא רחום וחנון", כי אם אין בעולם מי שיקבל את רחמיו, איך ייקרא רחום.

הרי לנו יסוד גדול. ההסתר אינו היפך הרחמים, הוא הכלי שלהם. בלי צמצום אין מקום לנברא, ובלי מקום לנברא אין למי לרחם. ולכן גם סדר הזמן בתורה מתחיל מן החושך: "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד". הערב קודם לבוקר. מי שחי בימים של הסתר פנים, של בלבול ושל צער, צריך לדעת שהוא עומד בשעת הערב של היום, לא בסופו.

תהו, בהו וחושך: ארבע הגלויות

הפסוק השני של התורה נשמע כתיאור של עולם שעדיין לא נברא: "והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים". אבל חז"ל ראו בו את כל ההיסטוריה של עם ישראל:

"והארץ היתה תהו, זה גלות בבל... ובהו, זה גלות מדי... וחשך, זה גלות יון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיהן... על פני תהום, זה גלות ממלכת הרשעה, שאין להם חקר כמו התהום... ורוח אלהים מרחפת, זה רוחו של מלך המשיח"

בראשית רבה ב, ד

הגלות האחרונה נמשלה לתהום, "שאין להם חקר". אין לה תחתית ואין לה צורה. זו בדיוק תחושת הדור: הכול נזיל, מה שהיה אמת אתמול נעשה ספק היום, ומה שנראה יציב מתמוטט בן לילה. אבל באותו פסוק עצמו, מעל התהום, כבר "רוח אלהים מרחפת", וזו רוחו של משיח. הגאולה אינה באה אחרי התהום. היא מרחפת מעליה כבר עכשיו.

ובאיזו זכות היא מתקרבת, ממשיך שם המדרש: "בזכות התשובה שנמשלה כמים, שנאמר שפכי כמים לבך". "על פני המים" פירושו על פני לב שנשפך. כל דמעה כנה של יהודי, כל רגע שבו אדם שופך את לבו לפני בוראו, מקרב את הרוח הזאת אל העולם.

האור הגנוז

ביום הראשון אמר הקב"ה "יהי אור", אבל המאורות נתלו ברקיע רק ביום הרביעי. מה היה האור של היום הראשון, מבארת הגמרא:

"אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון, אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו. כיון שנסתכל הקדוש ברוך הוא בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים, עמד וגנוז מהן... ולמי גנוז, לצדיקים לעתיד לבא"

חגיגה יב, א

וזה גם שמו של הכולל שלנו, "האור הגנוז". האור לא נעלם, הוא נגנז. ומה שגנוז, סופו להתגלות. ואומר הנביא שבאותו יום "והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים, ביום חבש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא" (ישעיה ל, כו). גילוי האור הגנוז קשור בפסוק לרפואת השבר של עם ישראל. אחרי שנים של מכות ופצעים, הנחמה אינה רק שהכאב ייפסק, אלא שדווקא מתוכו יאיר אור גדול מכל מה שהיה.

ששת ימי בראשית: ששת אלפי שנה

הרמב"ן מלמד שששת ימי הבריאה הם מפה של כל תולדות העולם: "ששת ימי בראשית הם כל ימות עולם, כי קיומו יהיה ששת אלפים שנה... שלכך אמרו יומו של הקב"ה אלף שנים" (רמב"ן, בראשית ב, ג). וכך הוא מפרט יום אחר יום. על היום השישי הוא כותב שבתחילתו נבראו החיות, "הם המלכיות אשר לא ידעו את ה'", ואחר כך נברא האדם בצלם אלהים, והוא הגואל. ועל האדם נאמר "יצא אדם לפעלו ולעבדתו עדי ערב".

אנו עומדים היום בשנת תשפ"ז, כלומר באלף השישי, ובשעות אחר הצהריים של יום שישי. זו שעת ההכנה לשבת. מי שגדל בבית יהודי מכיר את השעה הזאת: הכול נעשה בבת אחת, הלחץ גובר, הבית הפוך, ודווקא אז ברור שהשבת קרובה. כך הוא העולם בימינו. הטלטלות הגדולות אינן סימן שהכול מתפרק, אלא שעת ערב שבת של ההיסטוריה.

"נבקעו כל מעיינות תהום רבה"

בזוהר הקדוש בפרשת וירא מובא חשבון מופלא על האלף השישי:

"ובשית מאה שנין לשתיתאה יתפתחון תרעי דחכמתא לעילא ומבועי דחכמתא לתתא, ויתתקן עלמא לאעלא בשביעאה, כבר נש דמתתקן ביומא שתיתאה מכי ערב שמשא לאעלא בשבתא... וסימניך, בשנת שש מאות שנה לחיי נח... נבקעו כל מעיינות תהום רבה"

זוהר, וירא

בשנת שש מאות לאלף השישי, היא שנת ה'ת"ר, ייפתחו שערי החכמה מלמעלה ומעיינות החכמה מלמטה, כדי שיתוקן העולם להיכנס אל האלף השביעי. וכך היה. מאז אותן שנים פרצה חכמת הסוד והתפשטה כפי שלא הייתה מעולם, ובאותה עת עצמה פרצו גם "מעיינות החכמה מלמטה", המדע, הטכנולוגיה וכל מה שהשתנה בעולם במאתיים השנים האחרונות.

והסימן שנתן הזוהר הוא המבול: "נבקעו כל מעיינות תהום רבה". מעיינות החכמה יכולים להשקות את העולם, ויכולים גם להציף אותו. בימינו אנו רואים את שני הצדדים בעיניים. מבול של מידע, של מסכים, של קולות, עד

שהאדם טובע בו. הנביא דניאל כבר תיאר את עת הקץ: "ישטטו רבים ותרבה הדעת" (דניאל יב, ד). הדעת רבה, והשאלה היא אם יש מי שיבנה תיבה.

הגולם והנשמה

בגמרא מסופר: "רבא ברא גברא, שדריה לקמיה דרבי זירא, הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה. אמר ליה: מן חבריא את, הדר לעפריך" (סנהדרין סה, ב). רבא ברא אדם בכוח ספר יצירה, ורבי זירא דיבר אליו, והוא לא השיב. מיד ידע רבי זירא שאין זה אדם.

הדור שלנו עומד מול דבר שנראה הפוך: מכונות שמיניות, כותבות ומדברות כמו אדם. ויש מי שנבהל ושואל אם האדם עוד מיוחד. התשובה כתובה בפרשה: "ויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה, ויפח באפיו נשמת חיים" (בראשית ב, ז). דיבור אפשר לחקות. נשמה אי אפשר. מכונה יכולה לחבר מילים של תפילה, אבל אינה יכולה להתפלל. היא יכולה לדעת הכול על תשובה, אבל אינה יכולה לשוב. מה שמבדיל את האדם אינו מה שהוא יודע, אלא הנשמה שנופחה בו מפיו של הקב"ה.

ועוד אמרו חז"ל על הדור שבן דוד בא בו: "והאמת נעדרת... מלמד שנעשית עדרים עדרים והולכת לה" (סנהדרין צז, א). כל אחד מחזיק ב"אמת" משלו, וכל עדר רועה בשדה אחר. כשקשה להבחין בין אמת לזיוף, אין לנו אלא לחזור אל המקור, אל האמת שאינה משתנה.

בשביל ישראל שנקראו ראשית

ובסוף חוזרים להתחלה. רש"י מביא את דברי חז"ל על המילה הראשונה בתורה: "בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו". העולם כולו נברא בשביל התורה ובשביל ישראל. ובמדרש נאמר שבין הדברים שקדמו לבריאת העולם היו ישראל ושמו של משיח, ואחד החכמים הוסיף: "אף התשובה" (בראשית רבה א, ד).

הרי שהתיקון נברא לפני הקלקול, והתשובה קדמה לחטא, והגאולה כבר עלתה במחשבה לפני שנברא האור. מה שעובר עלינו בימים האלה אינו מקרה ואינו הפקר. אנחנו באמצע הסיפור שהתחיל ב"בראשית", וסופו כבר כתוב בו.

לפעולה השבוע

- לקבוע "ראשית". את הדקות הראשונות של כל בוקר לתת לתפילה ולתורה, לפני שפותחים את הטלפון.
- "כל הארץ של הקב"ה היא". כשהחדשות מפחידות, לומר את המשפט הזה בפה, ולחזק את האמונה במקום את הפחד.
- "שפכי כמים לבך". לייחד כמה דקות ביום לתפילה אישית, במילים שלנו, ולבקש על הגאולה.
- לתת ראשית. המדרש אומר שהעולם נברא בזכות "ראשית", חלה, מעשרות וביכורים. להפריש השבוע מן הראשון שבידינו לצדקה.

יהי רצון שנזכה לראות במהרה בגילוי האור הגנוז, "ביום חבש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא", ושנזכה לקבל את פני השבת הגדולה של העולם, יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים. אמן.

מקורות

- ישעיה מו, י · ישעיה ל, כו · דניאל יב, ד · בראשית א, א-ה; ב, ז
- רש"י, בראשית א, א (שני הדיבורים)
- בראשית רבה א, ד · ב, ד
- חגיגה יב, א · סנהדרין סה, ב · סנהדרין צז, א
- רמב"ן, בראשית ב, ג
- זוהר, פרשת וירא (דף קיז, א)
- עץ חיים, שער א, ענף ב